

EWA DOMA SKA

WSPÓŁCZESNA FILOZOFIA AMERYKA SKA

(Charakterystyka na podstawie danych statystycznych)

Awangardowy postmodernizm poddał w wątpliwość fundamentalne kategorie kultury nowożytnej. Doprowadził do przewartościowania problemów i postaw badawczych, do reinterpretacji podstawowych pojęć. Przede wszystkim za wstrząsnięcie kategorią prawdy, która nigdy dotychczas nie została tak poważnie naruszona. Postmodernizm zmusił do przemysłowego niemal wszystkiego od nowa. Najbardziej na wstrząs tym ucierpiała humanistyka, która znalazła się w przełomowym momencie swojego rozwoju.

W tym stanie rzeczy filozofia może na by nazwa papierkiem lakmusowym współczesnej kultury, który ukazuje zawartość i naturę przenikających ją postmodernistycznych idei. Cechy charakteryzujące współczesną filozofię odnoszą się bowiem nie tylko do niej samej, lecz także odzwierciedlają kondycję innych dyscyplin humanistycznych. Dlatego to przedstawienie cech współczesnej filozofii wskazuje na ogólniejsze tendencje panujące obecnie w humanistyce.

Artykuł ten oparty jest na wynikach przeprowadzonych ostatnio badań dotyczących współczesnej filozofii amerykańskiej¹.

Współczesna filozofia amerykańska w statystyce

Według najnowszych danych statystycznych, *The American Philosophical Association*, do której należy zdecydowana większość pracujących na uczelniach filozofów, liczy około 8 tysięcy członków, a wydana ostatnio *Directory of American Philosophers* zawiera listę ponad 10 tysięcy filozofów zatrudnionych w collegach i na uniwersytetach w Stanach Zjednoczonych i Kanadzie². średnio wielkość cię-

¹ Zob.: N. Rescher: *American Philosophy Today*. „The Review of Metaphysics”, vol. 46, nr 3, issue 184, June 1993; M. G. Singer (ed.): *American Philosophy*. Cambridge 1985; R. Rorty: *Philosophy in America Today*. W: R. Rorty: *Consequences of Pragmatism*. Minneapolis 1982; C. West: *The American Evasion Philosophy*. Madison 1989; A. Cohen and M. Descal (eds.): *The Institution of Philosophy: A Discipline in Crisis*. La Salle 1989.

² Por. dodatek nr 1.

teżko mogłoby zatem zostać zaludnione tylko przez współczesnych filozofów z Ameryki Północnej. Obliczono, że około 20% takiej społeczność stanowiłyby kobiety, za liczebno Murzynów, Hiszpanów i Azjato-Amerykanów określa się na około 1% dla każdej grupy. Ze statystyki tej wynika, że — jak pisze Rescher — „filozofowanie” pozostaje nadal „sprawą białych mężczyzn uczących o takowych, mężczyzn w przeszłości”. Ponadto profesja ta okupowana jest w przeważającej mierze przez praktykujących katolików, niepraktykujących żydów i imigrantów.

W Stanach Zjednoczonych i Kanadzie istnieje obecnie około 100 różnych stowarzyszeń filozoficznych, z których 23 przyznaje się do posiadania ponad 500 członków. Wyróżnia się 3 zasadnicze typy tych organizacji: interdyscyplinarne (np. *Metaphysical Society of America*, *Philosophy of Science Association*), geograficzne (np. *Minnesota Philosophical Society*) i odnoszące się do pewnej osoby (np. *Leibniz Society of North America*, *C. S. Peirce Society*). Towarzystwa te organizują tylko konferencje i sympozjów, a nawet najbardziej aktywny filozof nie jest w stanie uczestniczyć we wszystkich, które go interesują. Samo *The American Philosophical Association* w październiku 1991 roku zorganizowało ich 11. Zwraca uwagę, że współcześni filozofowie amerykańscy są bardzo płodni. Rocznie publikują około 200 księzek, a ich rozważania zapełniają strony ponad 175 czasopism filozoficznych. Ponad 4 tysiące artykułów ukazuje się rocznie tylko w samej Ameryce Północnej.

Ogólna liczba broniących doktoratów od 10 lat jest stabilna i wynosi około 100 tysięcy (1970-1975 — 101.000; 1980-1985 — 98.700). Jednakże w przypadku doktoratów z filozofii liczba ta przejawia wyraźne tendencje spadkowe (1970-1975 — 1.178; 1980-1985 — 746). Proporcjonalnie jednak wzrasta ilość kobiet wśród filozofów. W latach 1970-1975 kobiety stanowiły zaledwie 13% wśród nowo wypromowanych filozofów, w latach 1980-1985 — już 22%, przy czym liczba ta stale rośnie. Fakt ten stanowi jedno z najciekawszych zjawisk współczesnej filozofii amerykańskiej³.

W roku 1990 zarobki początkującego *assistant professor* filozofii wynosiły około 28.000 \$ rocznie. Wynagrodzenie za *full professor* pracujący w collegu lub na uniwersytecie wynosiło 58.000 \$ rocznie, podczas gdy profesor prawa zarabiał około 84.000 \$. Ogólnie grono profesorskie mówi o pogarszającej się sytuacji finansowej. Ich realne zarobki były bowiem w 1990 roku o około 20% niższe od uzyskanych w 1970. Jest jednak paradoksem, że podczas gdy realne koszty studiów dramatycznie rosną, realna płaca profesorów spada. Przyczyną tego jest fakt, że liczba profesorów wzrasta znacznie szybciej niż liczba studentów, co niekorzystnie wpływa zarówno na ich zarobki, jak i status.

Cechy współczesnej filozofii amerykańskiej

1. W filozofii amerykańskiej jako dyscyplinie akademickiej panują obecnie dwie przeciwstawne tendencje. Pierwsza — przejawia się w dążeniu do separacji i różnicowania. Filozofowie zajmują się więc indywidualnie interesującymi ich problemami, mają własne projekty i pomysły i nie angażują się w prace innych filozofów, nawet jeżeli

³ Por. dodatek nr 2.

zajmuj si oni podobnymi zagadnieniami. Drug —manifestuje d enie do wspólnoty, ch znalezenia towarzystwa badaczy prezentuj cych podobne pogl dy, wymiany do wiadcze i organizowania dyskusji.

2. Najbardziej uderzaj c cech współczesnej filozofii ameryka skiej jest jej fragmentaryczno . Ka da doktryna, ka da teoria znajduje swoich zwolenników. Nie istnieje dominuj ca orientacja filozoficzna czy szkoła O rodki cz sto podejmuj okre lon tematyk bada (np. Pittsburgh — problematyka pragmatyczna), ale co do metody nie ma adnych preferencji i mo na wskaza zaledwie kilka wyró niaj cych si trendów.

3. Cech odró niaj c obecny stan filozofii ameryka skiej od poprzedniego jest zdecydowany rozkwit zainteresowa badaniami historycznymi. Rozwijaj si i powstaj czasopisma specjalistyczne zwi zane z histori filozofii, w ró d których wymieni mo na: *Ancient Philosophy*, *Medieval Studies*, *Hume Studies*, *History of Philosophy Quarterly* i *Journal of History of Philosophy*. Aktywnie działa kilkana cie towarzystw, które koncentruj swoje badania na wa nych filozofach yj cych w przeszło ci. Najwi kszym powodzeniem ciesz si za : Leibniz, Hume, Hegel, Kant, Kierkegaard, Nietzsche, Whitehead i Santayana. O wzro cie zainteresowa histori filozofii wiadczy tak e fakt, e ponad 1/3 doktoratów z filozofii dotyczy zagadnie z ni zwi zanych.

4. Okre laj c stan współczesnej filozofii ameryka skiej zwraca si szczególn uwa g na proces zanikania elitaryzmu i elit W ró d najbardziej presti owych uniwersytetów ameryka skich nale cych do tzw. *Ivy League* (Yale, Harvard, Princeton, Columbia i University of Pennsylvania), tylko jeden—Columbia University—znajduje si na do wysokim miejscu na li cie porównuj cej liczb bronionych na poszczególnych uniwersytetach doktoratów z filozofii Zdecydowanie przewodz na niej uniwersytety stanowe (Michigan, Minnesota, New York, Texas). Za najwi kszym obecnie „producentem” doktoratów z filozofii w Ameryce Pólnocnej jest University of Toronto.

Zanik elitaryzmu przejawia si tak e w zmniejszaj cej si liczbie i roli „wielkich postaci”. W przeszło ci ich znaczenie było o wiele wi ksze, a ich pisarstwo ustanawiało pewn równowag wpływów „wielkich nazwisk” wobec po rednich. W Ameryce Pólnocnej owa „era bohaterów” ’ filozofii nale y ju do przeszło ci. Wkraczamy bowiem w epok , gdzie „ksi ta nie stanowi elity, a tylko olbrzymi chmar pomniejszych miertelników”, a w takich warunkach nawet najbardziej wpływowy filozof jest tylko Jeszcze jedn — nieco wi ksz — ryb w zró nicowanym i g sto zaludnionym morzu”⁴. Stan współczesnej filozofii wskazuje wi c, e „rewolta mas”, któr Ortega y Gasset uwa ał za cech naszej epoki, przejawia si nie tylko w polityce, ale w kulturze intelektualnej i (a nawet) w filozofii. Charakteryzuje si ona nie jedno ci i spójno ci , ale bogat ró norodno ci , która ka demu mo e co zaoferowa .

5. Warto zauwa y , e—jak wskazuj zestawienia najcz ciecytowanych filozofów — Europejczycy, tacy jak Derrida, Foucault, Habermas czy Ricoeur, s przytaczani znacznie cz cieji ni filozofowie ameryka scy. Tak wi c na przykład, kiedy znajduj cy si na czele listy ameryka skiej Richard Rorty cytowany był w latach 1990-1991 684 razy, to znajduj cy si na szczycie listy europejskiej Jacques Derrida a 1.982 razy⁵.

⁴ N. Reseller: Op. ciL, s. 726-272.

⁵ Por. dodatek nr 3.

6. Około roku 1914 przeważa wpływ na rozwój filozoficzny miała religia. W latach 1914-1960 nauki przyrodnicze dostarczały głównego źródła inspiracji. Ostatnio obserwuje się znaczne zmniejszenie. Dlatego te współczesne filozofie przyrównuje się do ogrodu, w którym kwitną jednocześnie tysiące kwiatów. Choć od czasu do czasu pojawiają się pewne „mody”. Obecnie modne jest podejście pragmatyczne i analizowanie pewnych pojęć i kategorii filozoficznych poprzez warunki prawdziwości oraz badanie ludzkich zdolności poznania (np. poprzez wiedzę lub rozumienie). Richard Rorty zaś opisuje i w tym celu jednocześnie nie zasadniczy zwrot od naukowego modelu filozofowania do modelu politycznego, gdzie „kultura literacka” stała się najważniejsza.

7. Innym cechem współczesnej filozofii amerykańskiej jest oryginalność podejmowanej tematyki. Przeglądając na przykład program odbywanego corocznie spotkania Wschodniej Sekcji *The American Philosophical Association*, które miało miejsce w grudniu 1991 roku, znajdziemy tam wystąpienia o następujących tytułach: *Czy demistyfikacja praw ludzkich jest groźna*, *Teoria praw zwierząt i zmniejszanie si liczebności dzieci*, *Czy poligamia jest korzystna dla feminizmu*, *Moralny upadek uczelni wyższej*, *Kształtowanie się kobiecej tożsamości politycznej itd.* Towarzystwo naukowe wydaje numery tematyczne swoich czasopism, których problematyka wydaje również osobliwa, np.: *Feminizm analityczny*; *Filozofia seksu i miłości*; *Badania nad etyką i zwierzętami*. Osobliwość ta polega na tym, że jeszcze kilkanaście lat temu nikt nie marzył, że podobna problematyka stanie się przedmiotem poważnych badań.

8. Charakterystyczny jest także rozkwit „filozofii stosowanej”, filozoficznej refleksji nad szczegółowymi zagadnieniami związanymi z nauką, prawem, ekonomią, sprawami społecznymi itd. Koncentracja na szczegółowych badaniach specyficznych tematów jest kolejnym cechem współczesnej filozofii amerykańskiej. Ten zwrot od ogólnych, globalnych kwestii do badań skupiających się na szczegółowych, mikroskalowych zagadnieniach wyraża niejako „ducha epoki”.

To skupianie się na detalach wpływa także na postępującą specjalizację. Spowodowała ona krytykę środowiska filozofów. W „Time” i w „New York Times” ukazały się artykuły wskazujące na niewspółmierność i zubożenie współczesnej filozofii na problemy człowieka. Krytykowano przede wszystkim narcystyczne zaangażowanie w logiczne i lingwistyczne szczegóły, które mają znaczenie tylko dla samych filozofów. Ostatnio ukazało się jednak wiele prac dotyczących przede wszystkim etyki. Podejmowanie zagadnień związanych z etyką jest najnowszym cechem filozofii amerykańskiej.

9. Amerykańscy filozofowie działają obecnie w towarzyskich grupach, dzieł charakterystyczny dla nich styl. I tak, największa grupa — analitycy — przystosowuje naukowy model filozofowania i prowadzi badania szczegółowych kwestii posługując się logiczno-lingwistycznymi metodami analizy. Druga grupa — pluraliści — bada kontynentalne modele filozofowania, skupiając się przede wszystkim na filozofii niemieckiej czasów Diltheya i Heideggera. Pierwsza „szkoła” szuka możliwości wykorzystania logiki i semantyki logicznej do wydobycia filozoficznego ekstraktu z nauki i wiedzy potocznej, druga — angażuje metodologię badań historycznych i humanistycznych, aby wyciągnąć lekcje z historii kultury i historii intelektualnej.

10. Filozoficzne rozważania koncentrują się obecnie na następujących tematach: etyka stosowana (zwłaszcza problemy etyki zawodowej); sztuczna inteligencja (czy

maszyny mogą myśleć?); racjonalność; feminizm; społeczne implikacje rozwoju techniki medycznej (aborcja, eutanazja, prawo do życia); prawa społeczne i ekonomiczne (polityka dystrybucji, prawa człowieka); prawda i sens w matematyce; zalety i wady sceptycyzmu i relatywizmu w rozważaniach nad wiedzą i moralnością istoty osobowo i obywatelskiej jednostki.

Podsumowując można stwierdzić, że mimo pesymistycznych ocen wiadczych o kryzysie filozofii w systemie edukacji, zachodzącej w niej zmiany wiadczy, że filozofia nie tylko przetrwa, ale nawet można oczekiwać jej odrodzenia. Zwiastuje to że „zwrotem przystosowawczym”, który dokonuje się we współczesnej filozofii amerykańskiej. Polega on na podejmowaniu tematyki, której się od filozofii obecnie oczekuje, przede wszystkim zwiastuje z etyki i feminizmem.

Dodatek I⁶

LICZBA CZŁONKÓW THE AMERICAN PHILOSOPHICAL ASSOCIATION

1965	2. 624
1970	2. 725
1975	2. 888
1980	5. 194
1986	6. 874
1990	8. 792 wzrost o 235%

Dodatek 2

DOKTORATY Z FILOZOFII NA TLE DOKTORATÓW Z HUMANISTYKI

lata	liczba doktoratów ogółem	doktoraty z humanistyki	<u>doktoraty z filozofii</u> filozofia			
			ogółem	m.	k.	jako procent doktoratów z humanistyki
1970-1971	32. 107	4. 416	394	358	36	8, 9%
1972-1973	34. 777	2. 754	409	344	65	14, 9%
1974-1975	34. 083	2. 495	375	318	57	15, 0%
1976-1977	33. 232	2. 191	330	264	66	15, 0%
1978-1979	32. 730	1. 919	258	204	54	13, 4%
1980-1981	32. 958	1. 790	280	224	56	15, 6%
1982-1983	32. 775	1. 580	232	170	62	14, 7%
1984-1985	32. 943	1. 707	234	191	43	13, 7%
1987-1988	34. 839	1. 180	222	172	50	18, 8%

⁶ Zestawienie za: N. Rescher, op. cit., s. 741, 743.

Dodatek 3

NAJ CZ CIEJ CYTOWANI FILOZOFOWIE AMERYKA SCY (1990-1991)

Adams, Robert M	116		2	Kuhn, Thomas	520
Alston, William P.	103			Laudan, Larry	177
Bennett, Jonathan	126			Lewis, David	429
Cavell, Stanley	201			MacIntyre, Alasdair	405
Chisholm, Roderick	177			Nagel, Thomas	255
Danto, Arthur	193			Nozick, Robert	192
Davidson, Donald	456			Nussbaum, Martha	168
Dennett, Daniel	191			Plantinga, Alvin	132
Dreyfus, Hubert	148		5.	Putnam, Hilary	461
Elster, Jon	201		3.	Quine, W. V.	502
Feyerabend, Paul	196		4.	Rawls, John	474
Goodman, Nelson	315			Rescher, Nicholas	129
Hacking, Ian	155		1.	Rorty, Richard	684
Harman, Gilbert	137			Searle, John	204
Hatshorne, Charles	138			Smith, John	139
Hempel, Carl G.	155			Taylor, Charles	228
Hintikka, Jaakko	136			Toulmin, Stephen	142
Kripke, Saul	237			Williams, Bernard	308

NAJ CZ CIEJ CYTOWANI FILOZOFOWIE EUROPEJSCY (1990-1991)

1. Derrida, Jacques	1. 982	Hare, Richard M.	191
Dummett, Michael	178	5. Popper, Karl R.	507
4. Gadamer, Hans-Georg	521	3. Ricoeur, Paul	703
2. Habermas, Jürgen	1. 124	Strawson, Peter F.	145